

[אגור החכמה]

(ג) ויענך וירעיבך. ויענך בדרך⁷⁸, כענין שכתוב: ענה בדרך כחי⁷⁹, וירעיבך ממזונות גופניים ששאר האומות אוכלין. ואכילך את המן. שהוא לחם שמים, לא גופני. ולא ידעון אבותיך. יתכן לפרש על האבות ממש, אברהם יצחק ויעקב, ויאמר הכתוב: זכית אתה שנעשו לך נסים מפורסמים מה שלא זכו האבות להן*, כי לא היתה השגתם בכח השם המיוחד ממש שבו נעשו נסים מפורסמים ומחודשים ביצירה אלא בכח אל שדי שבו נעשו הנסים הנסתרים שנראה לאדם שהם באין בדרך הטבע⁸⁰, ואמר זה לפי שהמן מן הנסים המפורסמים היה. לא על הלחם לבדו. על הלחם שהאדם רגיל בו אין חיותו של אדם בו לבדו בלתי הכח* המצמיח אותו והוא מזלו וכתו⁸¹, וכמו שאמרו רז"ל⁸²: אין לך כל עשב ועשב מלמטה שאין לו מזל מלמעלה מכה אותו ואומר לו גדל, שנאמר: הידעת חקות שמים אם תשים משטרו בארץ*, ואותו כח המצמיח יש לו כח אחר ממונה, ואותו כח אחכ יש לו כח גבורה מושל עליו שהוא מעמידו ומקיימו, וכן מכה לכת עד הסבה העליונה שהוא כח הכחות כלן וגבוה על כל גבוהים, והוא מקור חיים וחיות כל חי, שהרי ישראל כל ארבעים שנה במדבר לא אכלו לחם וחיו, זהו, על כל מוצא פי ה' יחיה האדם, כלומר על הכח הנגזר מפי עליון⁸³, כלשון: הדבר יצא מפי המלך⁸⁴, שפירושו גזר, וכל הכחות האלו האמצעיים קראם הכתוב, מוצא פי ה', כלומר כי הם כלם נגזרים ויוצאים מכחו, ובא הכתוב הזה להודיע שאין עקר החיות במזון הבא מסבה אחר סבה כענין הלחם שאנו אוכלין שהאמצעיים רבו בו, אלא שעיקר החיות במזון הכח המתקרב אל הסבה העליונה, כי כל מה שיתקרב מכחו ית' ויתמעטו האמצעים הוא עיקר החיות, וזהו שאמרו רז"ל⁸⁵: ויהיו את האלהים ויאכלו וישתו⁸⁶, רבי יוחנן אמר אכילה ודאית, שנאמר: באור פני מלך חיים⁸⁷. נתכוין רבי יוחנן לומר כי האור העליון שהוא חיי הגפש ומוזנה ותענוגיה היא האכילה הודאית, אבל מזון הגוף הבא מסבה אחר סבה אינה אכילה ודאית. נראה לי כי קרא הכתוב המן, מוצא פי ה' כי אע"פ שכל האמצעיים כלן מוצא פי ה' הם וזהו שאמר, כל, מכל מקום המן היה מוצא פי ה' ממש, ממה שכתוב: הנני ממטיר לכם לחם מן השמים⁸⁸, והבן זה⁸⁹. ויהיה באור הכתוב: כי על כל מוצא פי ה', שהם האמצעיים כלן, יחיה האדם, אין צריך לומר על, מוצא פי ה' שהוא המן, ואין שם רבוי אמצעיים, והוא מוצא פי ה' ממש*, וכאשר רמזתי.

(ד) שמלתך לא בלתה מעליך. הנה זה היה נס גדול בשנוי טבעו של עולם כי הבגדים הם בלין בהתמדת הלבשה בדרך הטבע, וכאן באנשי המדבר נשארו בחדושם תמיד ואין הזמן והזיעה שולטין עליהם לכלותם⁹⁰. ובמדרש⁹¹: שאל רבי אליעזר את רבי שמעון מהיכן היו ישראל לבושים כל ארבעים שנה, א"ל: ממה שהלבישום מלאכי השרת,

78 כפירוש ראב"ע. 79 תהלים קב, כד. 80 ראה לעיל ביאורים ז, ב, ד"ה בלשון ה' אלקיך. 81 כפירוש ראב"ע. 82 ב"ר י, ז. 83 אסתר ז, ה. 84 ויק"ר כ, ז. 85 שמות כד, יא. — ועיין שם בדברי רבינו שמביא גם כן המדרש הנ"ל ומבארו באריכות. 86 מ"לי טז, טז. 87 שמות טז, ד. 88 עיין שם בדברי רבינו, ד"ה ועל דרך הקבלה וכו' ולשון ממטיר יוצא לשיבנה וכו'. 89 עיין רמב"ן כאן (עמ' שפא). 90 מדרש תהלים כג. 91 אליעזר, כן גם בד"ר. — ובמדרש

„עוגות שהוציאו ממצרים טעמו בהם טעם מן.“ — וצ"ל לדברי רבינו שאע"פ שטעמו בהן טעם מן אבל החרדה עצמה לא נשתנה.

(ג) מה שלא זכו האבות להן. כפירוש הרמב"ן כאן (עמ' שפא): כי אף על פי שהלכו אחריו ככל אשר צוה אותם... לא הגיע מעלתם שיפרנסם בדגן שמים כאשר עשה לך. הכח

שנאמר: ואלבישך רקמה⁹². מהו רקמה, רבי סימאי אומר פורפירא*, א"ל: ולא היו בלין, אמר ולא קרית מעולם: שמלתך לא בלתה מעליך. א"ל: והיו הקטנים גדלים עמהם⁹³, אמר: צא ולמד מן החומט הזה שלבושו גדל עמו, א"ל: ולא היו צריכין תכבוסת, א"ל: הענן היה שף בהן ומגהצן, א"ל: ולא היו גשרפין, א"ל: צא ולמד מן הסיטין* הללו שאינן מתגהצין אלא באור. ולא היו עושין מאכולת⁹⁴, א"ל: במיתתן לא עשו, בחייהם לא כל שכן. א"ל: ולא היו מסריחין מריח הזיעה כשלא היו מחליפין בגדיהם, א"ל הבאר היה מעלה להם מיני דשאים שהיה ריחן נודף מסוף העולם ועד סופו והיו מנענעין בהן, שנאמר: בנאות דשא ירביצני⁹⁵ וגו', בא שלמה ע"ה ופירש: וריח שלמותיך כריח לבנון⁹⁶, עד כאן במדרש תהלים במזמור ה' רועי לא אהסר. ופירוש סיטין' בגדים, והבגד שיעור זרת נקרא סיט⁹⁷. ובפרקי⁹⁸ רבי אליעזר⁹⁹: סיט כפול, ופירושו זרת¹. ובשם של ע"ב* כשהוא רוצה להראות אלהותו ותקפו מושיט ידו בעכו"ם ומעבירם מן העולם, והבן זה. ורגלך לא בצקה. לא נפחה, מלשון בצק, כי כן המנהג בהולכי דרכים שיתנפחו רגליהם². או יאמר זה כלפי הלויים שהיו נושאים הארון במדבר על כתף הם יחפים, ואע"פ שמשפט הכהנים לשאת את הארון והוא דבר מסור להם ולא ללויים, היו הכהנים עכשיו במדבר מועטין עד שנתרבו ונטלו את שלהם³. ודעת אונקלוס בזה שלא נתקלקלו המנעלים שברגליהם.

(ה) ה' אלהיך מיסרך. במה שענך והרעיבך⁴ כדי שתראה ותקח מוסר ותגדל נפשך במדת הבטחון⁵ שהוא עיקר המצות כלן.

(ז) כי ה' אלהיך מביאך אל ארץ טובה ארץ נחלי מים. בהפך מקום המדבר, וכן: ארץ חטה ושעורה וגפן ותאנה ורמון⁶, שהם פירות מולידים הדם, ודבש⁷, דבש תמרים. והזכיר בכאן עיקר המזונות כלן, ובשלשה פסוקים אלו הזכיר ששה פעמים, ארץ', שני פעמים בפסוק ראשון: כי ה' אלהיך מביאך אל ארץ טובה ארץ נחלי מים, וכן בפסוק שני: ארץ חטה ושעורה, ארץ זית שמן ודבש⁸, וכן בפסוק שלישי: ארץ אשר לא במסכנות תאכל בה לחם, ארץ אשר אבניה ברזל וגו'⁹, הרי ששה פעמים, ארץ' בשלשת הפסוקים, ובפסוק רביעי הזכיר, הארץ', הוא שאמר: ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלהיך על הארץ הטובה אשר נתן לך⁵, והיה הענין להזכיר ששה פעמים, ארץ' כנגד ששה אקלימין¹⁰ המהפשטין ממנה* והשותים מתמציתה, ועל האקלים השביעי הזכיר, הארץ הטובה

שם: אלעזר. 92 יחזקאל טו, י. 93 שם במדרש: ולא היו הקטנים גדלים. 94 מאכולת, ים: "כנימות" פו' כנים. 95 תהלים כג, ב. 96 שיר השירים ד, יא. 97 לא מצאתי לזה חבר. — ועוד, דיש כאן סתירה מפורשת, דלהלן כותב רבינו, "סיט כפול ופירושו זרת", נמצא דתם סיט הוא חצי זרת. ועיין בפירוש הרמב"ם למשניות ערלה ג, א (הוצ' קאפח — ובהערה ג שם). — ועיין עוד בשבת קה, ב. 98 ובפרקי, כן גם בד"ר, בלשון רבים. — ויתכן שזה הוא מפני שבמסכת שבת ישנם שני פרקים לרבי אליעזר: פרק יג, רבי אליעזר אומר האורג, ופרק יט הנודע בשם רבי אליעזר דמילה. — ולכן כותב רבינו: "ובפרקי רבי אליעזר". — ועיין ציון להלן שהכוונה פה לפרק יג. 99 שבת קה, ב. 1 עיין ציון 97. 2 כפירוש רש"י וראב"ע. 3 כשיטת הרמב"ם בספר המצות ט"ע לר, ולא כרמב"ן בהשגות ע"ש. 4 כפירוש ראב"ע. 5 עיין "כד הקמח" אות בטחון: ענין הבטחון בשם יתברך פירש הרב הקדוש ר' יונה זכו' והוא ענין נכבד מאד זכו', ע"ט. 6 להלן פסוק ח. 7 פסוק ט. 8 פסוק י. 9 ראה בדברי רבינו ישמות א, בג' שהעולם

(ד) פורפירא. אדרת. תרגום: אדרת שנער (יהושע ז, כא) פורפירא בבליאה. הסיטין. בגדים, כן מבואר להלן בדברי רבינו. וביל"ש תהלים סימן תרצא גורס: "צא ולמד (מסלמנדרא) אמייטון", ובפירוש שם: אמייטון, בגדים הנארגים מחוטי אבן. ועיין בתהלים הוצ' בובר עמ' ר, ישגירס: "האמיינטון" והיא מלת יונית ורומית ופי' אבן מיוחדת שאינה נחכת באש. ובשם של ע"ב זכו'. הכוונה: שם סי"ט הוא שם שלישי משם בן ע"ב, והרמז בזה שהוא ית' מושיט ידו בעכו"ם זכו' (תורת חיים). (ז) ממנה. מן הארץ.